

DOI 10.4467/25439561KSR.22.012.16364

JÓZEF KUFFEL

 <https://orcid.org/0000-0001-8223-6209>

Uniwersytet Jagielloński

Kraków

BUNIN, CHRZEŚCIJAŃSTWO I REWOLUCJA

BUNIN, CHRISTIANITY AND REVOLUTION

Streszczenie

Za punkt wyjścia do refleksji na temat rewolucji posłużył dziennik pierwszego rosyjskiego noblisty w dziedzinie literatury Iwana Bunina, w którym opisano wydarzenia 1918-1919 r. w Moskwie i Odessie. Oryginalny tytuł *Окаянные дни* sugeruje ich genezę w buncie biblijnego Kaina. Zarówno w owym pisanym na gorąco diariuszu, jak i w powstałym już na emigracji opowiadaniu *Bogini Rozumu* autor wykorzystał epizody Wielkiej Rewolucji Francuskiej, konstatując uniwersalizm mechanizmów rządzących każdą rewolucją. W artykule odwołano się również do prac francuskich historyków – Georges’a Lenotre’a i Reynalda Sechera, a także szkicu historiograficznego rosyjskiego poety Fiodora Tiutczewa. Na podstawie przeanalizowanego materiału badawczego wysunięta została teza o ontologicznej sprzeczności pomiędzy rewolucją a chrześcijaństwem. Pierwsza propaguje kult Rozumu oraz bunt, i w konsekwencji jest cywilizacją śmierci. Chrześcijaństwo z kolei wyznaje zmartwychwstałego Chrystusa, głosi powszechne zmartwychwstanie umarłych, i jest bezwzględną afirmacją życia.

Abstract

The diary of Russia's first Nobel Prize winner in literature, Ivan Bunin, describing the events of 1918-1919 in Moscow and Odessa, served as a starting point for reflection on the revolution, the genesis of which is seen in the rebellion of the biblical Cain, as the original title *Окаянные дни* suggests. In both works – this diary, written in the spur of the moment, and in the short story *The Goddess of Reason* written in exile, the author used epi-

sodes from the Great French Revolution, stating the universalism of the mechanisms by which every revolution is ruled. The article also refers to the works of French historians Georges Lenotre and Reynald Secher, as well as the historiosophical sketch of Russian poet Fyodor Tyutchev. Based on the analysed research material, a thesis about the ontological contradiction between a revolution and Christianity was put forward. The former propagates the cult of Reason and calls for rebellion which consequently leads to the civilization of death. Christianity confesses the Risen Christ, proclaims the universal Resurrection of the dead and is an absolute affirmation of life.

Słowa kluczowe: Iwan Bunin, rewolucja w Rosji, Wielka Rewolucja Francuska, Wanda, kult Rozumu

Keywords: Ivan Bunin, Revolution in Russia, Great French Revolution, Vendée, the cult of Reason

Kainowe dni Ivana Bunina

Dziennik wydarzeń lat 1918-1919 w Moskwie i Odessie Iwana Bunina w polskich tłumaczeniach opatrzono tytułem *Przekłete dni* bądź *Nieszczęsne dni*¹. Oryginalny tytuł *Окаянные дни*² przywołuje pamięć o biblijnym Kainie, protopłacie wszystkich zabójców. „Przeklętym”, czyli „окаянным” (dosłownie ‘upodobnionym do Kaina’), stale tytułuje latopisarz Nestor Świętopelka I – po tym jak ów „nowy Kain” splamił ziemię ruską kolejnymi zabójstwami trzech braci³. Nie tylko zatem w kulturze staroruskiej, wyrastającej z biblijno-patrystycznych korzeni, przekleństwo Kaina przechodzi na wszystkich bratobójców. Bunin, kontynuator najlepszych tradycji literatury rosyjskiej – w swojej metodzie artystycznej zestawiany przez krytyków z Lwem Tołstojem⁴ – włącza pod ów Kainowy patronat rewolucję bolszewicką w Rosji. Takie skojarzenie motywowane jest nie tylko przeświadczeniem o tym, że nieodłącznym elementem rewolucji jest terror i ludobójstwo, ale także ze względu na jej antyreligijny charakter. W biblijnym ujęciu Kain i wszyscy kontynuatorzy jego postawy realizują wywrotowy plan pierwszego buntownika,

¹ Zob. I. Bunin, *Późna godzina. Opowiadania emigracyjne i „Nieszczęsne dni”* (dziennik z lat 1918-1919), wyb., tłum. i koment. R. Lis, Warszawa, Wydawnictwo Sic!, 2013; Idem, *Przekłete dni*, tłum. i przyp. J. Kornel, Warszawa, Czytelnik, 2000.

² Zob. И. Бунин, *Окаянные дни*, Тула, Приокское книжное издательство, 1992.

³ Рог. *Повесть временных лет*, подготовка текста, перевод и комментарии О.В. Творогова, „Въ лѣто 6523 (1015)”, Электронные публикации Института русской литературы Пушкинского дома РАН, [w:] <http://lib2.pushkinskijdom.ru/tabid-4869> [dostęp: 18.04.2022].

⁴ Zob. И. Ильин, *О тьме и просветлении. Книга художественной критики: Бунин – Ремизов – Шмелев*, Мюнхен, Типограия Обители преп. Юва Почаевского в Мюнхене-Оберменцинге, 1959, ss. 31-35.

który rzucił wyzwanie Bogu. Kain był zdecydowany w swym buncie, podobnie jak Szatan, ponieważ wiodła go pycha (ros. гордыня)⁵, która zrodziła dzieci o imionach gniew i nienawiść (ros. гнев, ярость). Raz popełniwszy zbrodnię, zamiast zmazać ją pokajaniem, płaczem i skruchą (ros. покаяние, плач, сокрушение)⁶, wybiera los banity i we własnym mniemaniu nie potrzebuje miłosierdzia Boga i ludzi. W nowożytnej kulturze taka postawa budzi zainteresowanie i wręcz przydaje mu aureolę bojownika o wolność i postęp ludzkości⁷.

Geneza rewolucji

Bunin, ze zgrozą obserwujący szaleństwo rewolucji w Rosji, jej źródła upatruje w Kainowym opętaniu:

„Wszak szatan kainowego gniewu sprawił, że powiało nad Rosją krwiożerczością i najdzikszą swawolą właśnie w tych dniach, kiedy proklamowano braterstwo, równość i wolność. Wtedy natychmiast wszystkich ogarnął szal, całkowite pomieszenie zmysłów”⁸.

Kilkukrotnie na kartach swojego diariusza, jak też w trzech opowiadaniach z cyklu *Pod sierpem i młotem*⁹, zainspirowanych szkicami historycznymi Georges’a Lenotre’a¹⁰, rosyjski pisarz przywołuje rewolucję we Francji 1789 roku¹¹, konstatając genetyczne pokrewieństwo obydwu kataklizmów dziejowych:

„Czytam właśnie Lenôtre’a. Saint-Just, Robespierre, Couthon... Lenin, Trocki, Dzierżyński... Kto z nich bardziej podły, bardziej krwiożerczy i odrażający? Oczywiście, mimo wszystko, ci z Moskwy. Ale i paryscy byli niezgorsi”¹².

⁵ Por. J. Klimak, *Drabina raj*, st. 23, wstęp A. Naumowicz, tłum. W. Polanowskiego. E. Osek, Kęty, Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2011.

⁶ Na temat namiętności i patrystycznej strategii walki z nimi zob. J. Kuffel, *Hezychazm Rusi Moskiewskiej, Metoda interpretacji na podstawie wybranych zabytków literatury przekładowej i oryginalnej*, rozdz. 2, Kraków, Wydawnictwo Promo, 2013, ss. 40-177.

⁷ Zob. np. G. Byron, *Kain. Misterium*, tłum. J. Paszkowski, [w:] Idem, *Dramaty*, wyb., przedm. i przyp. J. Zuławski, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1986, ss. 515-617.

⁸ I. Bunin, *Przekłete dni...*, op.cit., ss. 39-40.

⁹ Zob. *Богиния разума; Андре Шенье; Камилл Демуллен*, [w:] И. Бунин, *Окаянные дни...*, ss. 158-178.

¹⁰ W polskim przekładzie ukazał się wybór z tej pracy wydanej w Paryżu w latach 1902-1909 w Serii „Vieilles maisons, vieux papiers”: G. Lenotre, *Ze starych papierów*, wyb., tłum. i przyp. P. Hertz, Warszawa, Czytelnik, 1965.

¹¹ Por. И. Бунин, *Окаянные дни...*, op.cit., ss. 42, 95, 109.

¹² I. Bunin, *Przekłete dni...*, op.cit., s. 98.

Jakkolwiek obydwu autorów zbliża wrogi stosunek do „zdobyczy rewolucji”, niemniej Buninowska wizja odzwierciedla osobiste, tragiczne przeżycia, a perspektywa biblijna nadaje jej głębię i plasuje w profetyczno-etycznym nurcie literatury rosyjskiej. Owe bezcenne notatki pisane nocami, upychane w najskrytsze zakamarki z obawy przed rewizją, tchną grozą naocznie przeżywanej apokalipsy:

„Jedno z najstarszych prymitywnych wierzeń:

«Światło gwiazdy, w którą wciela się nasza dusza po śmierci, składa się z blasku oczu ludzi przez nas zjedzonych...»

Teraz to brzmi nie tak znowu archaicznie.

«Z miecza swego żyć będziesz Ezawie!»

W ten sposób żyjemy do dzisiejszego dnia. Różnica tylko taka, że współczesny Ezaw jest skończonym draniem w porównaniu z poprzednikiem [...].

«Próba przywrócenia przez Francuzów świętych praw ludzkich i wywalczenia wolności obnażyła całkowitą bezsilność człowieka... Cóż ujrzeliśmy? Niskie archaiczne instynkty, które – wyzwalając się – niszczą wszelkie więzi społeczne gwoli zaspokojenia najprymitywniejszych potrzeb...»¹³.

Bunin historyczne anegdoty Lenotre’a potrafił przetransformować w swoisty gatunek miniatury filozoficzno-egzystencjalnej – o głębokim, uniwersalnym przesłaniu. Tak jest w przypadku szkicu *La Déesse de la Raison (Bogini Rozumu)*, który zainspirował opowiadanie w wersji ostatecznej opatrzone dokładnym tłumaczeniem pierwotnego tytułu. U obu autorów przywołuje się pamięć o Teresie Angelice Aubry, mało znanej postaci paryskiej sceny operowej, której powierzono rolę wcielenia bogini kultu Rozumu w liturgicznym spektaklu o charakterze profanacji, rozegranym w katedrze Notre-Dame w Paryżu 10 listopada 1793 roku.

Pacyfikacja Wandei

Wprowadzenie nowego kultu wpisuje się w szereg wydarzeń antykatolickiej kampanii, której wyrazem na poziomie prawnym była konstytucja cywilna duchowieństwa z 12 lipca 1790 roku, przekształcająca biskupów i księży w urzędników państwowych niepodlegających jurysdykcji papieskiej¹⁴. Ustawa ta została potępiona przez Piusa VI – w listach z 10 marca i 13 kwietnia 1791 roku¹⁵, które odegrały rolę znaków orientacyjnych dla księży i ludu Wandei, za co Rewolucja – zaszczepiona w 1798 roku na krótko w Rzymie za sprawą francusko-polskich jednostek

¹³ Ibidem, ss. 114-116.

¹⁴ Por. R. Secher, *Ludobójstwo francusko-francuskie. Wandea – Departament Zemsty*, tłum. M. Miszański, Warszawa, Aletheia, 2015, ss. 73-80.

¹⁵ Ibidem, ss. 81, 319.

wojskowych – zemściła się okrutnie na 82-letnim pontyfiku¹⁶. Postawa Piusa VI w jakimś stopniu tłumaczy agresywne antypapieskie nastroje władz rewolucyjnych na początku lat 90. XVIII wieku. Ich przejawem jest m.in. inicjatywa wprowadzenia nowego kultu Rozumu, za pomysłodawcę której uważa się Piotra Chaumette'a, reprezentanta lewego skrzydła jakobinów, odpowiedzialnego za zamknięcie wszystkich kościołów w stolicy¹⁷.

Biografia Teresy Angeliki Aubry w obu ujęciach przedstawia tragiczne losy człowieka uwikłanego wbrew własnej woli w historię. W tym samym czasie, gdy w Notre-Dame odbywała się liturgiczna farsa, w Wandei dokonywano masowego ludobójstwa w odwecie za wystąpienie ludności w obronie wiary katolickiej. Wystarczy wspomnieć przykładowo egzekucję 84 kapłanów w miasteczku Nantes – w niespełna tydzień po paryskich uroczystościach. Jak podaje Reynald Secher, taki sam los spotkał niemal wszystkich księży niezaprzysiężonych¹⁸. Terror nie ograniczył się jedynie do katolickiej hierarchii – zamierzano unicestwić w ogóle populację Wandei¹⁹.

Wokół tamtych wydarzeń do dziś toczy się nierozstrzygnięty spór terminologiczny o to, czy uprawnione jest stosowanie pojęcia „ludobójstwo”, czy też masakrę ludności cywilnej wystarczy nazywać „zbrodniami wojennymi”. Nie wdając się w polemiki, ograniczymy się do świadectwa gen. Louisa Michela Auguste'a Danicana (właściwie: Théveneta), walczącego po stronie rewolucyjnej władzy:

„[...] widziałem, jak mordowano starców w łózkach i dzieci na łonie matek, jak gilotynizowano ciężarne kobiety albo w dzień po porodzie [...], nie poprzestano tylko na masowym topieniu ludzi w Nantes, ale ten rodzaj cierpienia zadawano ludziom w trzydziestu miejscach wzdłuż Loary”²⁰.

¹⁶ Pius VI zmarł w Walencji nad Rodanem, w nocy z 28 na 29 sierpnia 1799 r., przyjąwszy komunię i sakrament chorych, w półtora roku po swoim uwięzieniu. Władze rewolucyjne odmówiły mu pogrzebu katolickiego i nawet nie dopuściły do udziału księdza w pochówku. Dopiero po dwóch latach jego ciało przewieziono do Rzymu i uroczystie pochowano. Por. J. Woś, *Pius VI i początki diecezji warszawskiej (wokół wydarzeń roku 1798)*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1998, nr 2(5), ss. 27-38, [w:] https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1998-t5-n2/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1998-t5-n2-s27-38/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1998-t5-n2-s27-38.pdf [dostęp: 30.04.2022].

¹⁷ Por. G. Lenotre, *Ze starych...*, op.cit., s. 390.

¹⁸ Por. R. Secher, *Ludobójstwo francusko-francuskie...*, op.cit., ss. 237-240.

¹⁹ Relacje dotyczące masowych egzekucji w Wandei, ibidem, ss. 153-191.

²⁰ List z 20 października 1793 r. (archiwa historyczne armii złożone w Fort de Vincennes), ibidem, ss. 184-185.

Egzystencjalista na cmentarzu

W osobisty dramat Teresy Angeliki Aubry usiłuje wniknąć – nad jej zapomnianym grobem na cmentarzu Montmartre – rosyjski emigrant, którego rewolucja pozbawiła Ojczyzny:

„Революция совпала с апогеем ее красоты и молодости [...]. Над нею – уже лично над нею – внезапно разразилось нечто еще более ужасное: «tout un peuple la saluait du nom de l'immortelle» (Narod приветствовал ее, именую бессмертной), то есть, говоря проще, заставили ее играть самую дикую и постыдную роль в кошунстве еще более неслыханом, чем все прочие. Прости ей, Боже, разве виновата была она! Ведь ее именно заставили, заставила самая свирепая из тираний, тирания Свободы”²¹.

Dla pisarza egzystencjalisty (zakorzenionego w tradycji chrześcijańskiej) tragiczne losy konkretnej osoby są tematem pierwszoplanowym, ale i one rozgrywają się w wirze kataklizmów dziejowych. Rewolucja nie jest jednak zjawiskiem przypadkowym bądź deterministycznym – w napędzających ją mechanizmach przejawiają się bowiem namiętności ludzkie. Dla naszych rozważań ważne jest Buninowskie odniesienie do kainowej zazdrości, która staje się siłą sprawczą rewolucji. W przypadku biednej artystki nie ma on podstaw ku temu, aby posądzać ją o podobne uczucia. Bardziej już skłonny jest sugerować – jakże wybaczną dla płci pięknej – próżność. W patrystyce jednak i ona (tradycyjne ros. „честолюбие” lub bardziej współczesna „гордость”) – występuje jako pierwsza z córek szatańskiej pychy (ros. гордыня) – matki wszystkich namiętności.

Upadek bogini

Życie idzie jednak swoim torem: rodzi się córka Fanny o kruchym zdrowiu i aspiracjach aktorskich, a trzeba jakoś godzić scenę z losem samotnej matki. Wreszcie groźny wypadek skutkujący kalectwem podczas premiery „Powrotu Parysa” 27 lutego 1807 roku, w którym idealne wcielenie Minerwy – na oczach cesarzowej i dworu – spada z piedestału. Dosłowny upadek samej bogini, zamieszanej niegdyś w rewolucyjną awanturę, daje pole do symboliki skojarzeń. Dla Bunina jest to jednak nade wszystko powód do snucia refleksji nad tragicznym losem ludzkiej egzystencji, co sugeruje bardziej uniwersalne przesłanie niż prosta idea sprawiedli-

²¹ И. Бунин, *Богиния разума...*, op.cit., ss. 164-165.

wości Bożej. W tym celu sięgnie po poetycki wyraz refleksji o przemijaniu i mar-
ności ludzkiej chwały, wyrażonych we francuskiej poezji na kanwie tegoż epizodu
czasów Rewolucji:

„A więc to ty? Widziałem cię tak piękną,
Gdy cały lud biegnąc za twym rydwanem
Na widok twój z zachwytu aż przyklęknął
I nieśmiertelnym nazwał ciebie mianem.
Tyś dumna szła, że taki zaszczyt czynią
I sławie twej, i lic twoich piękności.
Naprawdę, tak! Tyś była tą boginią

Wolności!

Widzę cię znów, lecz czas, co szybko bieży,
Rzuca ci cień na rozkochane oczy,
Na ustach twych już uśmiech nie jest świeży,
Na zwiędłych licach wstyd rumieńcem broczy.
Na próżno więc: choć stałaś przed świątynią,
Jak posag cnót, nadziei i młodości,
Wszystko wziął czas, nie jesteś już boginią

Wolności”²².

Dla pisarza na wygnaniu popularna pieśń paryskiego barda będzie logicznym
zwieńczeniem własnych przemyśleń o koleinach ludzkiego losu w kontekście gran-
nicznej sytuacji śmierci, której potędze nawet Wielka Rewolucja Francuska musiała
ustąpić. Na miejsce dla owych rozmyślań wybiera nekropolię, wzorem swego wuja
– Wasilija Żukowskiego, nieślubnego syna ojczystego dziadka Atanazego Bunina²³:

„Перед моими глазами было старое и давольно невзрачное дерево. А под
деревом – квадрат ржавой решетки. А в квадрате – камень на совсем плоской
и даже слегка осевшей земле, а на камне – две самых простых каменных калон-
ки в аршин высоты, покосившихся, изъеденных временем, дождем и лишаями.
Когда-то их «украшали» урны. Теперь колонки лишены даже этих украшений:
одна урна совсем куда-то исчезла, другая валяется на земле. И на одной колон-
ке надпись: «Памяти Фанни», на другой – «Памяти Терезы Анжелики Обри».
– Est-ce bien vous? (Неужели это вы?)

Неужели это правда, что это именно она, она самая, мадемуазель Тереза Анже-
лика Обри, лежит в земле в двух шагах от меня?

²² Piotr Jan de Béranger, *Bogini – za G. Lenotre, Ze starych...*, op.cit., s. 262.

²³ Por. R. Lis, *W lodach Prowansji. Bunin na wygnaniu*, Warszawa, Wydawnictwo Sic!, 2015,
s. 37. Wasilij Żukowski jest autorem elegii *Cmentarz na wsi*, parafrazy utworu Thomasa Greya.

Там еще есть гнилые, смешавшиеся с землей остатки гроба, правильно лежащие кости, зубастый череп... Это она? Конечно, она. А с другой стороны – конечно, не она... Мудрый разум, помоги, я всегда в подобных случаях совершенно теряюсь и путаюсь!
Но разум не помогал”²⁴.

Śmierć i Rozum u podstaw rewolucji

Śmierć jest nie tylko narzędziem rewolucji do walki z przeciwnikami i paraliżowania społeczeństwa permanentnym strachem. „Wolność, Braterstwo, Równość albo Śmierć” – takim nagłówkiem opatrywał swoje rozkazy do żołnierzy „piekielnych kolumn” gen. Louis-Marie Turreau²⁵. Śmierć staje się uniwersalną zasadą, w której wyraża się powszechny demokratyzm. Wobec niej wszyscy są równi: król, duchowieństwo, lud Wandei, sami przywódcy Republiki i nawet bogini nowej, demokratycznej religii jej nie uniknie. W Bajronowskiej wizji również w przypadku pierwszego buntownika śmierć odegrała najważniejszą rolę. Kain – w imię radykalnej niezgody na przekleństwo śmierci – pielęgnuje w sobie współczucie w obliczu egzystencjalnej kondycji ludzkości, które rodzi resentymenty. Paradoksalnie to on właśnie wprowadza śmierć pośród ludzi.

Pierworodny syn Adama za jedyne kryterium poznania i sądu moralnego stawia Rozum. I w tym również staje się prekursorem ideologii rozumu krytycznego, niepoddającego się zewnętrznym nakazom, podąża za szatańskim wezwaniem do autokreacji według własnej miary. W takim ujęciu idea Rozumu to synonim skłonności do buntu wobec zastanego porządku Bożego:

„Jedno tylko dobro
Było udziałem złego drzewa – Rozum.
Ten zachowajcie wolnym od przymusu
Tyrańskiej wiary, sprzecznej i niestrojnej
Z wewnętrznym głosem i wewnętrznym czuciem”²⁶.

Zabójstwo Abła ma podłoże religijne. Młodszy syn Adama stanął w obronie Ołtarza, był przeszkodą na drodze buntu Kaina wobec Boga²⁷. Rewolucja, podejmując walkę z religią, nie walczy jedynie z elementami Starego Porządku, ale jest

²⁴ И. Бунин, *Богиния разума...*, op.cit., s. 163.

²⁵ Por. R. Secher, *Ludobójstwo francusko-francuskie...*, op.cit., s. 167.

²⁶ G. Byron, *Kain...*, op.cit., s. 586.

²⁷ Ibidem, ss. 601-603.

to przede wszystkim batalia o rząd dusz. Kieruje nią zazdrość, chce zająć miejsce Boga w umysłach i sercach społeczeństwa.

Chrześcijaństwo a rewolucja

Na religijny charakter rewolucji już dawno zwrócił uwagę Fiodor Tiutczew, który był świadkiem kolejnych zrywów rewolucyjnych w Europie w 1830 i 1848 roku. W aktualnym i dziś studium *Rosja i Rewolucja* ów najwybitniejszy reprezentant rosyjskiej poezji myśli XIX wieku obnaża jednocześnie przywłaszczenie dokonane przez francuskich republikanów jednej z zasad Ewangelii skutkujące podmianną religii Miłości ideologią braterstwa w imię rewolucji:

„Революция же прежде всего – враг христианства. Антихристианский дух есть душа Революции, ее сущное, отличительное свойство. Ее последовательно об-навляемые формы и лозунги, даже насилия и преступления – все это частности и случайные подробности. А оживляет ее именно антихристианское начало, дающее ей также столь грозную власть над миром”²⁸.

Pomimo pozornej zbieżności celów we wprowadzaniu ewangelicznej zasady braterstwa w świecie – w istocie pomiędzy rewolucją i chrześcijaństwem ujawnia się ontologiczna sprzeczność.

Rewolucja jest cywilizacją śmierci – jej atrybutami są gilotyna i krew. Jest to religia buntowników: Szatana, Kaina i nowych kainitów (окаянных – przeklętych). Krzyż i chrzest oznaczają zwycięstwo nad śmiercią i przejście do nowego życia: Paschę i Zmartwychwstanie. Chrześcijanie to ci, w których żyje Zmartwychwstały Chrystus – On jeden zwyciężył śmierć. W swych najczystszych, najbardziej kanonicznych wariantach – rewolucja i chrześcijaństwo reprezentują dwie przeciwstawne zasady, dlatego pomiędzy nimi na przestrzeni wieków toczy się nieprzejednany bój²⁹.

Przychodząc na świat, człowiek uczestniczy w tym starciu, choćby dane mu było żyć w czasach obfitości oraz pokoju, a krwawe rewolucje znać jedynie z lektur i lekcji historii. Każdy z nas staje przed takim wyborem, jaki niegdyś rozegrał się w misterium Abla i Kaina, a jego konsekwencją jest błogosławieństwo lub bunt – wiara w Zmartwychwstałego, który wskrzesza Życie, albo kult Rozumu i śmierć:

²⁸ Ф. Тютчев, *Россия и Революция*, перевод с французского языка Б. Тарасова, [w:] http://tutchev.com/text/laruss_ru.shtml [dostęp: 04.05.2022].

²⁹ Autor zdaje sobie sprawę z tego, że powyższa teza wymaga bardziej szczegółowego uzasadnienia, na które nie pozwalają wymogi redakcyjne odnoszące się do objętości artykułu – [J.K.].

„Jedno jest niezaprzeczalne dobro: po życiu ludzkości, po minionych wiekach i pokoleniach na ziemi pozostaje jedynie to, co wzniosłe, dobre i piękne. Wszystko co złe, podle i niskie, głupie w ostateczności nie pozostawia po sobie żadnego śladu: jego nie ma, jest niewidoczny. A cóż pozostało, co trwa? Najlepsze stronicie najlepszych książek, przesłanie o honorze, o sumieniu, o ofiarności, o szlachetnych czynach, wspaniałe pieśni i posągi, wielkie i święte grobowce, greckie świątynie, gotyckie katedry, ich nieziemsko cudowne, mieniające się, wielobarwne witraże, gromy i przeszywające żale organów, «Dies irae» i «Śmiercią zwyciężył śmierć»... Pozostał, jest i trwa na wieki wieków Ten, Który z krzyża miłości i męki rozciąga objęcia ku Swoim mordercom, pozostała Ona, Jedyna, Bogini bogiń i Jej błogosławionemu królestwu nie będzie końca”³⁰.

Literatura

- Bunin I., *Późna godzina. Opowiadania emigracyjne i „Nieszczęsne dni” (dziennik z lat 1918-1919)*, wyb., tłum. i koment. R. Lis, Warszawa, Wydawnictwo Sic!, 2013, 360 ss.
- Bunin I., *Przekłete dni*, tłum. i przyp. J. Kornel, Warszawa, Czytelnik, 2000, 150 ss.
- Byron J., *Kain. Misterium*, tłum. J. Paszkowski, [w:] Idem, *Dramaty*, wyb., przedm. i przyp. J. Żuławski, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1986, ss. 515-617.
- Klimak J., *Drabina raj*, wstęp A. Naumowicz, tłum. W. Polanowskiego. E. Osek, Kęty, Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2011, 438 ss.
- Kuffel J., *Hezychazm Rusi Moskiewskiej, Metoda interpretacji na podstawie wybranych zabytków literatury przekładowej i oryginalnej*, Kraków, Wydawnictwo Promo, 2013, 610 ss.
- Lenotre G., *Ze starych papierów*, wyb., tłum. i przyp. P. Hertz, Warszawa, Czytelnik, 1965, 403 ss.
- Lis R., *W lodach Prowansji. Bunin na wygnaniu*, Warszawa, Wydawnictwo Sic!, 2015, 431 ss.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Warszawa, Wydawnictwo Pallotinum, 1980, 1439 ss.
- Secher R., *Ludobójstwo francusko-francuskie. Wandea – Departament Zemsty*, tłum. M. Miszański, Warszawa, Aletheia, 2015, 353 ss.

³⁰ И. Бунин, *Богиния разума...*, op.cit., s. 168 [Przeł. własny – J.K.].

- Woś J., *Pius VI i początki diecezji warszawskiej (wokół wydarzeń roku 1798)*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1998, nr 2(5), ss. 27-38, [w:] https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1998-t5-n2/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1998-t5-n2-s27-38/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1998-t5-n2-s27-38.pdf [dostęp: 30.04.2022].
- Бунин И., *Окаянные дни*, Тула, Приокское книжное издательство, 1992, 220 ss.
- Ильин И., *О тьме и просветлении. Книга художественной критики: Бунин – Ремизов – Шмелев*, Мюнхен, Типография Обители преп. Иова Почаевского в Мюнхене-Оберменцинге, 1959, 196 ss.
- Повесть временных лет*, подготовка текста, перевод и комментарии О.В. Творогова, Электронные публикации Института русской литературы Пушкинского дома РАН, [w:] <http://lib2.pushkinskijdom.ru/tabid-4869> [dostęp: 18.04.2022].
- Тютчев Ф., *Россия и Революция*, перевод с французского языка Б. Тарасова, [w:] http://tutchev.com/text/laruss_ru.shtml [dostęp: 04.05.2022].

References

- Bunin I., *Okaiannye dni* [Cursed Days], Tula, Priokskoe knizhnoe izdatel'stvo, 1992, 220 pp.
- Bunin I., *Późna godzina. Opowiadania emigracyjne i “Nieszczęsne dni” (dziennik z lat 1918-1919)* [The Late Hour. Emigration Stories and “Unhappy Days” (the diary from 1918-1919)], select., trans. and comment. R. Lis, Warszawa, Wydawnictwo Sic!, 2013, 360 pp.
- Bunin I., *Przekłete dni* [Cursed Days], trans. and annot. J. Kornel, Warszawa, Czytelnik, 2000, 150 pp.
- Byron J., *Kain. Misterium* [Cain. Mystery], trans. J. Paszkowski, [in:] Idem. *Dramaty* [Drama], select., preface and annot. J. Żuławski, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1986, pp. 515-617.
- Ильин И., *О тьме и просветлении. Книга художественной критики: Бунин – Ремизов – Шмелев* [On darkness and enlightenment. Book of Art Criticism: Bunin – Remizov – Shmelev], Miunkhen, Tipografija Obiteli prep. Iova Pochaevskogo v Miunkhene-Obermentsinge, 1959, 196 pp.
- Klimak J., *Drabina raju* [The Ladder of Paradise], preface A. Naumowicz, trans. W. Polanowski. E. Osek, Kęty, Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2011, 438 pp.

- Kuffel J., *Hezychazm Rusi Moskiewskiej, Metoda interpretacji na podstawie wybranych zabytków literatury przekładowej i oryginalnej* [Hesychasm of the Moscow Rus', the Method of Interpretation on the Basis of Selected Monuments of Translated and Original Literature], Kraków, Wydawnictwo Promo, 2013, 610 pp.
- Lenotre G., *Ze starych papierów* [From the Old Papers], select., trans. and annot. P. Hertz, Warszawa, Czytelnik, 1965, 403 pp.
- Lis R., *W lodach Prowansji. Bunin na wygnaniu* [In the Ice of Provence. Bunin in Exile], Warszawa, Wydawnictwo Sic!, 2015, 431 pp.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* [The Holy Scriptures of the Old and New Testaments], compiled by the Team of Polish Biblical Scholars on the initiative of the Benedictines of Tyniec, Warszawa, Wydawnictwo Pallotinum, 1980, 1439 pp.
- Povest' vremennykh let* [The Tale of Bygone Years], podgotovka teksta, perevod i kommentarii O.V. Tvorogova, Elektronnyye publikatsii Instituta russkoi literatury Pushkinskogo doma RAN. Available at: <http://lib2.pushkinskijdom.ru/tabid-4869> [accessed: 18.04.2022].
- Secher R., *Ludobójstwo francusko-francuskie. Wandea – Departament Zemsty* [Franco-French Genocide. Vendée – Department of Vengeance], trans. M. Miszański, Warszawa, Aletheia, 2015, 353 pp.
- Tiutchev F., *Rossii i Revoliutsiia* [Russia and the Revolution], perevod s frantsuzskogo iazyka B. Tarasova. Available at: http://tutchev.com/text/laruss_ru.shtml [accessed: 04.05.2022].
- Woś J., *Pius VI i początki diecezji warszawskiej (wokół wydarzeń roku 1798)* [Pius VI and the Beginnings of the Diocese of Warsaw (Around the Events of 1798)], "Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne" [Saeculum Christianum: a Historical and Social Journal] 1998, vol. no. 2(5), pp. 27-38. Available at: https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1998-t5-n2/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1998-t5-n2-s27-38/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1998-t5-n2-s27-38.pdf [accessed: 30.04.2022].